

Världsnaturfonden WWF

Ulriksdals Slott

170 81 Solna

Växel: 08 624 74 00

Direkt: 08 624 74 xx

Allmänt: info@wwf.se

saskia.tegnell@wwf.se

www.wwf.se

Ulriksdal 19 juni 2024

Kommunstyrelsen
Stockholm Stad
Diarienummer KS 2023/682

Remissvar från Världsnaturfonden WWF angående Stockholms miljöprogram 2030

Övergripande inspel:

- **Tydliggör samband mellan klimat och biologisk mångfald:** WWFs övertygelse är att klimatfrågan måste hanteras parallellt med krisen för den biologiska mångfalden och att naturbaserade lösningar måste prioriteras. Arbetet med minskade utsläpp, klimatanpassning och utveckling av biologisk mångfald sker traditionellt sett i olika förvaltningar. WWF anser att miljöprogrammet behöver beskriva tydligare hur dessa områden hänger ihop och hur arbetet kommer organiseras för att synergieffekter ska kunna uppstå och inlåsningar undvikas.
- **Använd och utveckla Stockholms roll som förebild:** WWF ser att Stockholms ambitiösa omställningsarbete är en viktig del i Sveriges omställning. Stockholm har en viktig ledarskapsfunktion för andra städer i Sverige och globalt i tider där nationell och EU politik inte ökar sina ambitioner i den takt som krävs. WWF uppmuntrar Stockholm stad att i programmet tydliggöra hur denna roll kan användas och utvecklas.
- **Fortsätt utveckla omställningsarbetet:** Miljöprogrammet innehåller mål, ambitioner och exempel på åtgärder för att hantera sakfrågorna och viktiga aspekter för hur arbetet ska organiseras. Omställningen kräver ett arbete över förvaltnings- och bolagsgränser, i samverkan med medborgare, civilsamhälle och näringsliv. För att lyckas med detta uppmuntrar WWF Stockholms stad att fortsätta utveckla organisationens samordning och acceleration av omställningen. Inspireras gärna av andra städer som Göteborg där arbetsgrupper bildats med tjänstepersoner från olika förvaltningar som är ansvariga för utveckling och implementering av olika delar av stadens miljö- och klimatprogram.

Nedan följer WWFs konkreta inspel på de delar av miljöprogrammet som vi prioriterat i vårt svar:

1. En rättvis och inkluderande omställning

WWF ser mycket positivt på att rättvisa och inkludering lyfts som centralt i miljöprogrammet. Delaktighet från stockholmarna kommer vara nödvändigt för att lyckas med omställningen. Mer om våra erfarenheter finns samlat i WWFs skrift "[Public Engagement Guide for Cities](#)".

WWFs inspel på denna del av programmet:

- **Tydliggör positiva effekter av omställningen:** WWF ser att en aspekt som kan läggas till, som nämns i andra delar av programmet, är de positiva effekterna av omställningen. Exempel är nya arbetstillfällen inom cirkulär ekonomi (reparationsjobb, egen tillverkning) och installation av lokal elproduktion. Vidare kommer tillgången till egentillverkad, hållbar

energi vara en positiv kraft för rättvis omställning. Utvecklingen av energigemenskaper och hur staden förhåller sig till det är också något som kan nämnas här. WWF ser att energigemenskaper kommer vara en viktig del av framtidens energilandskap där människor får mer ägandeskap över sin energikonsumtion och -produktion.

- **Bredda kompetensutvecklingen:** WWF anser att det är bra att kompetensutveckling av stadens medarbetare inom rättvis omställning lyfts och vill peka på vikten av att inkludera tjänstepersoner inom energiförsörjning, livsmedelsförsörjning, måltidspersonal, infrastrukturutveckling, stadsutveckling och klimatanpassning (samt andra teknikfokuserade delar av staden) i detta.
- **Bredda samverkan med civilsamhället:** WWF anser att engagera och stärka samverkan med civilsamhället är ett viktigt arbetssätt för att nå målet. Utöver kunskap om miljö- och klimatfrågor har civilsamhället mycket kunskap om och erfarenhet av medborgarengagemang. WWF ser att föreningsstöd riktat till civilsamhälles-organisationer som har fokus på medborgarengagemang kan stärka arbetet ytterligare.

2. Ett Stockholm utan globalt klimatavtryck

2.1 Ett Stockholm som är klimatpositivt 2030 och fossilfritt 2040

WWF ser mycket positivt på att Stockholm har som mål att fasa ut fossila bränslen (fossilfritt 2040). Detta är viktigt som komplement till mål om minskade utsläpp. Vidare ser WWF med glädje att staden lyfter WWFs metod OPCC, som transparent, vetenskapligt förankrad och erkänd metod, som viktig del i arbetet och ser fram emot vidare samverkan i vårt globala stadsarbete.

WWFs inspel på denna del i programmet:

- **Tydliggör målet om klimatpositivitet:** WWF uppmanar Stockholm stad att specificera målet om ett klimatpositivt Stockholm. Det bör framgå i programmet hur mycket som kommer vara faktiska utsläppsminskningar och hur mycket som behöver kompenseras med negativa utsläpp i de fall det minskningar inte är möjliga. Transparens kring varför dessa utsläpp inte är möjliga att undvika är viktigt.
- **Tydliggör förhållande till CCS och bio-CCS:** WWF anser att CCS aldrig ska användas som en ursäkt att fortsätta använda fossila bränslen. WWF saknar ett tydligt förhållningssätt till CCS från Stockholms stad i programmet. WWF menar att CCS endast är en lösning där utsläppsminskningar är omöjliga/orimliga och att CCS när det tillämpas alltid sker i kombination med andra insatser såsom minskning av avfall, energieffektivisering osv. Därutöver ser WWF att det behövs transparens och tydlighet i programmet kring hur negativa utsläpp genom bio-CCS bidrar till Stockholms klimatmål då utsläppskrediter från Stockholm Exergi också ska säljas på den frivilliga marknaden. Det är mycket viktigt att undvika dubbelräkning.
- **Utveckla arbetet med kolsänkor:** WWF ser att det är positivt att naturliga kolsänkor är en del av programmet. De är och kommer att bli en väldigt viktig del i arbetet med negativa utsläpp. Här finns och utvecklas mycket kunskap just nu. Därför uppmanar WWF Stockholm stad att beskriva mer hur staden vill utreda, lära mer om och arbeta med verifiering av naturliga kolsänkor. WWF ser att flera av de metoder som kan bli aktuella även kan utgöra exempel på klimatanpassning i och med att de adresserar hantering av vatten och närklimat (temperatur och skugga) och utgör sk naturbaserade lösningar.
- **Ta in fler aspekter kring värme och kyla:** programmet går in på hur staden ska arbeta med utsläpp från fjärrvärme. WWF ser att detta arbete kan breddas och anser att programmet bör inkludera potentialen av solvärme. [Energimyndigheten](#) har visat att det vore ekonomiskt lönsamt att ersätta hälften av biobränslen i Sveriges fjärrvärme med

system där solvärme kombineras med säsongslager. Denna teknik kan dessutom bidra till minskade kostnader för fjärrvärmerna. Vidare saknar WWF skrivningar om målsättning för energieffektivisering och –besparing (exempelvis strategier för smart styrning av energisystemet) samt hur stadens planer ser ut avseende kyla.

- **Utveckla skrivningar om elektricitet:** WWF saknar konkreta skrivningar i programmet om hur Stockholms lokala elproduktion, lagring och konsumtion ska utvecklas. Här är tydliga strategier viktiga: för utveckling av förnybar elproduktion (kanske främst solenergi i bebyggd miljö) samt strategier för energieffektivisering, -flexibilitet och –lagring. Hur staden samverkar med olika aktörer i kommunen (fastighetsägare, industri osv) och nätbolag för att planera behov av flexibilitet och lokal produktion i elnätet är också en viktig aspekt här. Vidare bör staden utveckla sitt förhållningssätt till energigemenskaper, se också “en rättvis omställning”.
- **Tydliggör kring fossilgas:** I avsnittet nämns inte fossil stadsgas förutom i inledningen. WWF anser att staden bör inkludera hur utfasningen av fossilgas kommer se ut i programmet.

2.2 Minskad klimatpåverkan från transportsektorn

WWF ser positivt på att mål för transport är utbrutet i ett eget mål. WWF anser att målet om 80% minskning av utsläpp är i linje med det som krävs och att det är positivt att staden även har ett mål att minska trafiken (mål om 30% minskning av biltrafik till 2030, jmf 2017).

WWFs inspel på denna del i programmet:

- **Inkludera all trafik i mål om minskad trafik:** WWF ser att det finns en risk med att bara inkludera biltrafik i målet om minskad trafik. Logistik och trafik med lastbil i städer behöver också optimeras, t ex genom centraliserade logistikhubbar, samlastning av avfall och samverkan med fastighetsägare.
- **Breda åtgärder för transporter:** Programmet beskriver att ”trängselskatter och parkeringsåtgärder har särskild potential att bidra till minskade växthusgasutsläpp.” WWF håller med om att detta är viktiga åtgärder, specifikt att minska antalet parkeringsplatser, men anser att fler åtgärder bör beskrivas för att få den effekt som krävs. Sänkt bashastighet inom tätbebyggt område är en mycket viktig åtgärd för att bidra till minskade växthusgasutsläpp, bättre luftkvalitet, ökad trafiksäkerhet, mer attraktiva boendemiljöer och förbättrad folkhälsa. Det ger också en indirekt effekt i minskade utsläpp när cykel och kollektivtrafik blir mer attraktiva resealternativ. Enligt WWF bör bashastigheten sänkas generellt till 30 km/h inom tätbebyggt område. Vidare lyfter WWF gärna Gent-modellen som en användbar modell för städer. Modellen innebär ett paket av åtgärder som minskar genomfartstrafik och öka åtgärder för förbättrade cykel- och gångmöjligheter samt kollektivtrafik. Mer går att läsa i vår rapport [“Att göra en Gent”](#).
- **Verka för fler nationella styrmedel:** programmet beskriver att staden vill “Verka för en miljödifferentering av trängselskatten och parkeringsavgiften samt andra nationella styrmedel som främjar omställningen till hållbar mobilitet.” WWF ser positivt på att Stockholm stad ser en roll i att påverka nationella styrmedel. Andra nationella styrmedel som WWF ser är viktiga och som gärna får inkluderas i programmet är landsbygdsmiljöavtal, utvecklade stadsmiljöavtal, färdmedelsneutrala reseavdrag och vägskatt för tunga och lätta fordon som är differentierad utifrån geografi och miljöprestanda. Se även vårt [inspel till Regeringens handlingsplan](#).
- **Tydliggör arbetet med att skapa en stad för människor och inte för bilar:** WWF ser gärna mer konkreta skrivningar i programmet om åtgärder som möjliggör gång och cykel och utvecklar kollektivtrafiken. Exempelvis utveckling av stadens arbete med förmånsbicyklar och samverkan med regionen för att öka kollektivtrafikens attraktivitet. Vidare hyllar WWF stadens införande av en utsläppsfri zon som ett bra sätt att minska

utsläppen i innerstaden med både positiva hälsoeffekter och klimateffekter. WWF anser att Stockholm kan utveckla detta och arbeta mer med möjligheter som att införa bilfria zoner (vissa delar av dygnet) och miljözon klass 3, specifikt för lastbilar och tunga fordon.

- **Tydliggör kring utsläpp från flyg:** Flygtrafiken till och från Bromma nämns endast kort i programmet. WWF anser att svenskarnas och offentliga sektorns flygande måste minska och ersättas av tåg eller elektrifierade transportalternativ. Programmet bör beskriva hur arbetet ser ut med att minska utsläppen från Bromma flygplats.

2.3 En fossilfri organisation 2030

WWF ser positivt på att ni som organisation går före! Ett sätt att utveckla detta är att i programmet beskriva hur arbetet ser ut med att öka medarbetares medvetenhet och möjlighet att bidra och visa goda exempel, exempelvis genom att öka incitament att cykla till jobbet, åka tåg i tjänsten osv.

2.4 Halverad klimatpåverkan från konsumtion

WWF ser mycket positivt på att det finns ett mål om att halvera konsumtionsbaserade utsläpp.

WWFs inspel på denna del i programmet:

- **Tydliggör prioriteringar för byggnation:** programmet beskriver att “de byggande nämnderna och bolagen står för cirka en tredjedel av stadens egna konsumtionsbaserade utsläpp och klimatpåverkan från nyproduktion och ombyggnader behöver minska väsentligt”. Under exempel på åtgärder nämns gränsvärden för byggnaders totala klimatpåverkan, återbruk, mindre rivning osv. WWF ser att programmet bör tydliggöra hur dessa olika åtgärder ska prioriteras mot varandra genom modeller som avfallshierarkin och principer för cirkulär ekonomi.
- **Utveckla reklamkrav:** Programmet beskriver att “Staden ska inte upplåta reklamplatser till fossilreklam.” WWF uppmuntrar staden att se på möjligheter att använda detta verktyg mer. Till exempel genom att förbjuda reklam livsmedel med hög klimat- och miljöpåverkan på samma sätt.

2.5 Minskad klimatpåverkan från mat

WWF ser positivt på att Stockholm stad lyfter matens klimatpåverkan i miljöprogrammet. Programmets fokus på att öka medvetenheten kring hållbar mat i planeringsskedet och tydliga krav på upphandlingar är viktigt. Använd gärna WWFs One Planet Plate, Köttguiden, Fiskguiden och Vegoguiden som kunskapsunderlag i upphandlingen och som indikatorer för målsättningen inom staden både på kort och lång sikt – grönt ljus i Kött- och Fiskguiden samt grönt eller gult ljus i Vegoguiden. WWF ser fram emot vidare samverkan i utvecklingen av detta arbete.

WWFs inspel på denna del av programmet:

- **Tydliggör och bredda målen:** WWF saknar tydlighet i programmet kring vad minskad klimatpåverkan från mat betyder och vilka mål som finns eller behöver införas.
 - o WWFs beräkningar visar att ett genomsnitt på 0,5 kg CO₂e/måltid eller ett värde av 1,25 kg CO₂e/kg inköpta livsmedel är en långsiktigt hållbar nivå för att uppnå 1,5 graders målet. Att använda WWFs One Planet Plate inom stadens organisation är ett sätt att arbeta med att nå målet.
 - o WWF förespråkar att staden sätter mål och ställer krav på inköp av mat till alla interna möten, konferenser, festligheter etc. Kraven bör innehålla konkreta krav på låg klimatpåverkan och bra val för biologiska mångfald. One Planet Plate kan vara en bra och konkret guide eller kravnivå och har nu implementerats av bl.a. KTH, Vinnova och SLU.

- WWF anser att det vore positivt om Stockholm stad ville anta utmaningen att även inkludera mål om den privata konsumtionen av mat. Ökad medvetenhet via de lokala matmarknaderna kan vara en sak och staden kan gärna mäta om/hur det påverkar medvetenheten. Det kan också innebära att staden testat att ställa krav på mat som serveras i stadens idrottshallar, events, festivaler etc.
- **Inkludera arbete med matmiljöer:** Arbete med att skapa och stödja matmiljöer som underlättar hållbara och hälsosamma val är viktigt för att göra det lätt för konsumenter att göra rätt. WWF ser att Stockholms stad kan utveckla arbetet med hållbara matmiljöer i stadsplanering, etableringspolicies, kravställning gentemot leverantörer och/eller samverkan med externa hyresgäster i offentligt finansierade miljöer såsom skolor, idrottshallar, simhallar, kommunala arbetsplatser etc. Inom offentliga matmiljöer kan faktorer som utbud, tillgänglighet, exponering, marknadsföring, prissättning och information vara avgörande för att stödja medborgare till en hållbar livsmedelskonsumtion.
- **Satsa på informations- och utbildningsinsatser:** WWF välkomnar satsningen på lokala matmarknader och mer lokal produktion och konsumtion. Det är ett attraktivt sätt att öka medvetenheten kring hur mat produceras och hur hållbar mat kan se ut. Forskare har påtalat behovet av mer livsmedelsproduktion omkring Mälardalen för att försörja staden med mer hållbart producerade livsmedel. WWF ser att detta kan kombineras med informations- och utbildningsinsatser i stadens organisation, och då även inkludera biologisk mångfald och gärna gynna producenter med ekologisk odling och betande djur. Skolträdgårdar som integreras i undervisning och måltidsservice är också en insats som bör utforskas för att skapa ökad förståelse för matens ursprung och produktion. Staden bör arbeta för att sätta upp strukturer för ett skolodlingsprogram som samarbetsarena för mat och pedagogik i skolor.
- **Öka helhetstänket:** WWF ser att det är positivt med fokus på ökad kunskap om klimatsmarta måltider till alla enheter och förvaltningar. WWF ser gärna att även kunskap om ökad biologisk mångfald kopplat till mat förs in på samma sätt och att detta beskrivs i programmet.

4. Ett klimatanpassat Stockholm

4.1 En stadsmiljö mer anpassad till ett förändrat klimat

WWF ser att det är bra att ett helhetsgrepp om långsiktig klimatanpassning finns med i programmet och att naturbaserade lösningar lyfts.

WWF ser att lösningarna för klimatanpassning kan breddas från att vara enbart tekniska till att även inkludera mer organisatoriska lösningar. Exempel är information om förebyggande arbete i förskola och skola, omarbetning av riktlinjer för arbete under skyfall eller värmebölja och evenemang som genomförs på mindre varma delar av dagen. För att komma fram till en bredare palett av åtgärder krävs mer samverkan med alla förvaltningar, kanske framför allt serviceförvaltningarna. WWF tipsar gärna om att se på Göteborgs arbetssätt i framtagnandet av stadens första klimatanpassningsplan där alla förvaltningar och bolag har bidragit, under ledning av stadsledningskontoret. Vi passar även på att påminna om att OPCC, som nämns som arbetssätt i kapitel 2, också inkluderar inspel till hur arbetet inom klimatanpassning kan utvecklas (se specifika inspel utifrån er senaste rapportering i er Strategic Feedback Report).

WWF ser att det är bra att staden här också lyfter sin roll i att säkra livsmedelsförsörjningen långsiktigt. WWF tar gärna möjligheten att ge inspel till det kommande arbetet med beredskap kopplat till matfrågan. Resilienta matsystem kommer behövas för att möta kriser i närtid och på längre sikt, och kriserna kan utgöras av klimatförändringarnas effekter liksom geopolitik. WWF anser, liksom forskare inom bl a SRC, SLU och KTH att hållbara måltider är en viktig lösning på

dessas kriser, och att samverkan mellan akademin, företag och civilsamhället kommer vara mycket viktigt för att åstadkomma lösningar som är accepterade och som kan drivas framåt av alla.

För Världsnaturfonden WWF,

Gunilla Elsässer

Avdelningschef klimat, mat & energi

Saskia Tegnell

Sakkunnig klimat, hållbar energi och stadsutveckling